

Dr. sc. fra Robert Jolić, Čitluk

FRA KORNELIJE SUŠAC, UBIJENI KLERIK-GIMNAZIJALAC (1925. – 1945.)

ra Kornelije Sušac¹ je – osim kolege fra Ludovika Radoša – najmlađi član Hercegovačke franjevačke provincije kojega su u svome zločinačkom pohodu nemilosrdno pogubili bezbožni jugoslavenski partizani. On je pripadao posljednjemu ratnom naraštaju novaka, koji su bili obučeni u rujnu 1943. na Humcu, a od njih dvanaest obučenih šestoricu su ubili partizani (ostali su napustili Red). Upravo je to najbolji dokaz kako novim komunističkim vlastima nije bila važna krivica, jer su to bili tek početnici, devetnaestogodišnjaci netom svršili godinu novicijata koji još nisu ni povirili u svijet, a kamoli da su mogli počinili bilo što loše, pogotovo ne kakav zločin. Onima koji su ih nemilosrdno smakli bilo je važno samo to da su nosili habit i da su sutra trebali preuzeti brigu za katolički puk u Hercegovini, za isti onaj narod koji su komunisti namjeravali “prevaspitati” i milom ili silom oduševiti za svoju bezbožnu ideologiju i za “novi poredak” u svijetu – svijetu bez Boga. Ni za zločine nad ovim mladićima, koji još nisu niti stupili u svijet, nitko nikada nije odgovarao! Kao ni za jednoga ubijenoga hercegovačkog franjevca, a koliko mi je poznato ni za jednoga ubijenog svećenika za vrijeme i po okončanju Drugoga svjetskog rata.

Školovanje

O fra Korneliju je jako teško pronaći kakav podatak, osim onih temeljnih: o rođenju, školovanju i oblačenju. Preminuo je naime u cvijetu mladosti, prije nego je zapravo i počeo djelovati, još u fazi početnih priprema za poziv koji je volio i izabrao sebi kao životni.

Rođen je u Cernu, župa Humac, 25. kolovoza 1925. Krsno mu je ime zapisano kao Anto, a roditelji su mu bili Blaž Sušac i Stojka r. Luburić. Krstio ga je istoga

¹ Osnovne podatke o njemu donose J. TOMAŠEVIĆ-KOŠKA, *Istina o ubijenoj gimnaziji*, Zagreb, 1997., str. 146 – 147; A. NIKIĆ, *Hercegovački franjevački mučenici, 1524.-1945.*, Mostar, 1992., str. 201.

dana fra Križan Galić (kojega će također ubiti partizani krajem 1944. u župnoj kući u Međugorju), a kršteni kum bio mu je Božo Sušac.²

Osnovnu je školu Anto (mislim da je ime u Matici krštenih pogrešno upisano, jer se u Hercegovini svugdje kaže Ante) pohađao u Ljubušcome i u Studencima. Prema sjećanju Mate Tomasa (oca fra Antina) Ante Sušac je prvi razred pučke škole pohađao na Humcu (Ljubušcome) kod časnih sestara milosrdnica (šk. godina 1933./1934.), a nakon toga je preostale tri školske godine u školu svakodnevno putovao u Studence. Riječ je o školskim godinama 1934./1935., 1935./1936. i 1936./1937. U Gornjim Studencima išao je u državnu školu, a Mate Tomas sjedio je s njim u istoj klupi. Treći je u klupi bio Stojan Perić.³

Nakon toga je Ante Sušac stupio u Franjevačku klasičnu gimnaziju na Širokome Brijegu. Dalje nije stigao: ubijen je kao gimnazijalac 7. razreda iste gimnazije. Radi pojašnjenja navodim da je ondani sustav školovanja bio drukčiji nego je danas: pučka je škola trajala četiri godine, a potom gimnazija osam godina. U gimnaziji se nakon 4. godine polagala mala matura, a nakon 8. godine velika matura. Franjevački kandidati u gimnaziji redovito su nakon 6. razreda oblačili franjevački habit te se nakon godine novicijata provedene na Humcu vraćali opet u školske klupe, sada kao klerici, da bi dovršili 7. i 8. razred gimnazije. Tako je i Ante – fra Kornelije, nakon godine novicijata namjeravao nastaviti školovanje i svršiti preostala dva gimnazijska razreda. U tome su ga zauvijek spriječili partizanski metci.

U prvi razred širokobriješke gimnazije Ante je stupio 1937. godine, dakle u 12. godini života. U njegovu je odjeljenju (I. B) bilo čak četrdeset đaka, a u A odjeljenju još četrdeset, dakle u 1. razredu osamdeset učenika. Razrednik mu je bio dr. fra Branko Marijić, profesor glazbe. Od 40 učenika čak ih je petnaest palo na popravni ispit. Ante je bio među boljima: prošao je vrlo dobrim uspjehom. Odlična su bila četvorica, a vrlo dobrih šestorica.⁴ Drugi je razred pohađao šk. 1938./1939. godine. Razrednik mu je bio dr. fra Živko Martić. U A odjeljenju bila su četrdeset dvojica učenika, od kojih su razred bez popravnoga ispita položila dvadeset sedmorica. Ante (kojemu i u gimnazijalnim izvještajima ime redovito pišu kao Anto, dakle na temelju krsnoga lista) opet je prošao vrlo dobrim uspjehom. I u B odjeljenju bila su četrdeset dva učenika, ukupno dakle u II. razredu osamdeset četiri učenika.⁵ U trećemu razredu razrednik mu je bio fra Vilim Primorac, učitelj tjelesnoga odgoja. Sada su oba odjeljenja bila ujedinjena u jedan razred, koji je brojio čak pedeset devet učenika. Od njih su dvadeset osmorica položila razred, dvadeset petorica po-

² Matica krštenih župe Humac, sv. VI, str. 196, br. 200.

³ Na temelju usmenoga priopćenja Mate Tomasa, Crnopod, studeni 2009.

⁴ Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Širokom Brijegu: Izvještaj za školsku godinu 1937/38, Mostar, 1938., str. 36 – 37.

⁵ Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Širokom Brijegu: Izvještaj za školsku godinu 1938/39, Mostar, 1939., str. 37 – 39.

slana na popravni ispit, četvorica ponavljaju razred, a dvojica su napustila školu. Ante je opet bio vrlo dobar. Odličnih je bilo šest, vrlo dobrih jedanaest.⁶ Četvrti je razred Ante svršio također vrlo dobrim uspjehom. U razredu ih je bilo pedeset pet, od kojih su samo dvojica prošla odličnim, dok je vrlo dobrih bilo devet. Razrednik im je bio fra Radoslav Glavaš, profesor hrvatskoga jezika. U petome je razredu broj učenika u Antinu razredu spao na svega trideset četiri, što je bila posljedica ratnih nevolja i nemogućnosti roditelja da i dalje školuju svoju djecu, kao i Gimnazije da se skrbi za toliki broj. Ante prvi put nije prošao vrlo dobrim, nego vjerojatno dobrim. U razredu je 1941./1942. bio samo jedan odlikaš te šestorica s vrlo dobrim uspjehom. Razrednik im je bio slikar fra Mirko Ćosić. U šestome su razredu samo dvadeset trojica. Odlikaš opet isti (Vjekoslav Barišić), vrlo dobra petorica, među kojima opet nije Ante. Razrednik im je bio fra Leonardo Rupčić.⁷ U sljedećoj šk. godini Ante nije bio u školi, nego u novicijatu na Humcu.

Franjevački novicijat na Humcu

U franjevački je red Ante Sušac stupio na Humcu 17. rujna 1943. Obukao ga je provincijal fra Leo Petrović, a s njim još jedanaest kolega. Upravo je taj naraštaj humačkih novaka jedinstven u povijesti novicijata (barem u dotadanjoj) hercegovačkih franjevaca, jer nijedan od dvanaestorice obučenih nije prispio do svećeništva. Polovina, dakle njih šestorica, istupila je iz franjevačkoga reda ili iz njega isključena: Vjekoslav Barišić – fra Bogomir (to je onaj vječito najbolji učenik), Ilija Čuić – fra Tomislav, Stjepan Čuturić – fra Josip, Ante Prkačin – fra Bernard, Ante Prlić – fra Hrvoje i Mile Vlašić – fra Trpimir. Preostalu šestoricu, uključujući i Antu – fra Kornelija, ubili su partizani 1945. godine. Navodim njihova imena s osnovnim podacima:

1. Ivan Ivanković, sin Franje i Janje r. Glavaš, rođen u Tubolji (Duvno) 2. 12. 1924. – fra Miljenko. Ubili ga partizani na nepoznatome mjestu (vjerojatno u Zagvozdu) oko 8. 2. 1945.
2. Karlo Jurić, sin Marka i Ive r. Šilić, rođen u Radešinama, župa Jablanica, 23. 3. 1925. – fra Rudo. Ubili ga partizani u 8. 2. 1945. u Mostarskome Gracu.
3. Bože Kosir, sin Ivana i Matije r. Bilinovac, rođen u Uzarićima 12. 10. 1924. – fra Viktor. Ubili ga partizani na Širokome Brijegu 7. 2. 1945.
4. Ante Majić, sin Franje i Matije r. Vukšić, rođen u Vitini 26. 5. 1925. – fra Stjepan. Ubili ga partizani na Širokome Brijegu 7. 2. 1945.

⁶ Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Širokom Brijegu: Izvještaj za školsku godinu 1939/40, Mostar, 1940., str. 44 – 45. U prilogu je fotografija učenika s razrednikom fra V. Primorcem.

⁷ Franjevačka klasična gimnazija s pravom javnosti u Širokom Brijegu: Godišnja izvješća za školske godine 1940/41., 1941/42., 1942/43. i 1943/44., Mostar, 1944., str. 20 – 21, 40, 62.

5. Ivan Radoš, sin Jure i Stake r. Ančić, rođen na Blažuju 14. 11. 1925. – fra Ludovik. Ubili ga partizani na Širokome Brijegu 7. 2. 1945.
6. Ante Sušac, sin Blaža i Stojke r. Luburić, rođen u Cernu 25. 8. 1925. – fra Kornelije. Ubili ga partizani u Mostarskome Gracu oko 8. 2. 1945.⁸

Bijeg u Veljake i nastavak školovanja na Širokome Brijegu

Na Humcu su novaci ostali do početka kolovoza 1944. Tada su morali otići s Humca, jer je samostan bio oštećen u angloameričkome bombardiranju. Vojni su zrakoplovi bombardirali samostan i okolicu jer je samostan bila zauzela njemačka vojska. Napad je izveden 5. kolovoza oko četiri sata popodne, kada je redovnička zajednica bila na molitvi. Iako je samostan oštećen od izravnih i neizravnih pogodaka, nitko od samostanskoga osoblja nije bio ni ubijen ni ranjen. Bila je to velika sreća, jer je istodobno nekoliko njemačkih vojnika smrtno stradalo.⁹ Fra Makso Jurčić, drugi meštar novaka, molio je zbog ratne opasnosti provincijala da bi novcima skratio novicijat za koji dan, kako ih ne bi izlagali životnoj opasnosti.¹⁰ Provincijal ipak nije dopustio skraćenje godine novicijata, nego je zapovjedio da se novaci presele u obližnju franjevačku rezidenciju u Veljacima. Tu su njih dvanaestorica položila prve privremene zavjete 18. rujna 1944.¹¹

Zbog nemogućnosti odlaska na nastavak školovanja na Široki Brijeg novaci su i nakon svršetka novicijata ostali u rezidenciji u Veljacima. Prefekt 7. i 8. razredu (klericima gimnazijalcima) bio je fra Makso Jurčić. U dopisu od 30. rujna provincijal fra Leo Petrović naređuje fra Maksi da što skorije klerike 7. i 8. razreda pošalje iz Veljaka na Široki Brijeg kako bi nastavili školovanje. Ako ih on ne može pratiti, neka s njima pošalje kojega mlađeg svećenika da ih preko Grljevića i Rasna doprati na Brijeg. Putovalo se, dakako, pješice!¹² Novaci su se 3. listopada 1944. uputili na Široki Brijeg, a pratio ih je fra Darinko Mikulić.¹³

Ubojstvo i pokop

Na Širokome su Brijegu ostali, barem neki od tih klerika, do partizanskoga osvajanja gimnazije, kada je i njih nekolicina iz 7. razreda bila ubijena sa svojim profesorima i drugim franjevcima u protuzrakoplovnome skloništu ispred samostana te polivena benzinom i zapaljena (fra Stjepan Majić, fra Viktor Kosir i fra Ludovik Radoš). Jedan je bio odveden s drugim franjevcima i ubijen vjerojatno s

⁸ Podatci preuzeti iz R. JOLIĆ, *Novicijat hercegovačkih franjevaca*, Mostar, 2009., str. 160 – 161.

⁹ Izvještaj humačkog gvardijana fra Darinka Brkića od 6. kolovoza 1944.

¹⁰ Fra Maksin izvještaj provincijalu od 7. kolovoza (Arhiv Provincije: SP, sv. 144, ff. 5-8).

¹¹ Imenik HFP, str. 68 – 69, br. 604 – 615.

¹² Arhiv Provincije: SP, sv. 144, 423. Isto i sv. 148, f. 158.

¹³ Dopis provincijalu od 2. kolovoza 1942. (Arhiv Provincije: SP, sv. 148, f. 179).

njima u blizini Zagvozda (fra Miljenko Ivanković). Ostala dvojica su se s profesorima povukla u brdsku župu Mostarski Gradac te tu s drugim starijim franjevcima bila nemilosrdno pogubljena (fra Rudo Jurić i fra Kornelije Sušac).¹⁴

Njihove su kosti iz masovne grobnice izvađene 1971. i svečano položene u zajedničku grobnicu u samostanskoj crkvi na Širokome Brijegu, s kostima pobijenih u protuzrakoplovnome skloništu na Širokome Brijegu, 1. srpnja 1971., na dan pokorničkoga hodočašća Provincije na Široki Brijeg.¹⁵ O pokopu posmrtnih ostataka zapisao je provincijal fra Rufin Šilić: "Zatim je škrinja s kostima iz Mostarskog Graca deponirana u podnožje oltara sv. Franje, a međutim o. Provincijal je i njih komemorirao: Na 6. veljače 1945. iz župskog stana u Most. Gracu odvedeni su i na polovici puta prema Gostuši ubijeni su: Fr. Krešo Pandžić iz Drinovaca (1892-1945), bivši provincijal, bivši direktor gimnazije, doktor i profesor klasične filologije. Strogi opslužitelj našeg Pravila... Fr. Augustin Zubac iz Čitluka u Brotnju (1890-1945), profesor fizike i matematike. Savjestan i poslušan redovnik... Fr. Roland Zlopaša iz Čitluka kod Posušja (1912-1945), profesor matematike. Tih i šutljiv, prozvan 'baja'... Fr. Zvonko Grubišić iz Posušskog Graca (1915-1945), duhovni pomoćnik u Most. Gracu. Radin i poletan mladić. Fr. Rudo Jurić iz Radešina (1925-1945), klerik gimnazijalac (blizi rođak o. Provincijala)... Fr. Kornelije Sušac iz Cerna (1925-1945), klerik gimnazijalac..."¹⁶

¹⁴ A. MARIĆ, *Tragom pobijenih hercegovačkih fratara. Ekshumacija u Zagvozdu i identifikacija*, Mostar, 2007., str. 71, 73, 112.

¹⁵ (R. ŠILIĆ), "Pokorničko hodočašće Provincije na Široki Brijeg 1. srpnja 1971.", *Mir i dobro*, br. 5/1971., str. 185 – 206.

¹⁶ Isto, str. 204.

HERCEGOVINA FRANCISCANA
Časopis za duhovnost, znanost i umjetnost
Godina VI, broj 6, Mostar, 2010.

Izdavač

Hercegovačka franjevačka provincija, Mostar

Uredništvo

dr. sc. fra Ivan Dugandžić
dr. sc. fra Serafin Hrkać
dr. sc. fra Ivan Ivanda
dr. sc. fra Robert Jolić
dr. sc. fra Tomislav Pervan
mr. sc. fra Miljenko Mića Stojić

Glavni i odgovorni urednik

dr. sc. fra Tomislav Pervan

Zamjenik glavnog urednika

dr. sc. fra Ivan Ivanda

Tajnik Uredništva

dr. sc. fra Robert Jolić

Lektor

mr. sc. fra Frano Musić

Prijevodni sažetaka na engleski jezik

prof. dr. sc. Marijana Sivrić

Korektor

dr. sc. fra Robert Jolić

Računalna obrada i prijelom

FRAM-ZIRAL, Mostar

Tisak

FRAM-ZIRAL, Mostar

Naklada

500 primjeraka

ISSN 1840-1139